Dr. D. M. Mate

Research Paper

2022-23

How to Cite:
Borkar, L., Mate, D., Gorad, R., & Tare, H. (2022). Pollen analysis of squeezed summer honeys from Bhadrawati tahsil, Chandrapur district, (Maharashtra state). *International Journal of Health Sciences*, 6(S4), 11681–11695.
https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS4.11264

Pollen analysis of squeezed summer honeys from Bhadrawati tahsil, Chandrapur district, (Maharashtra state)

Laxmikant Borkar
Department of Botany, S. S. Jaiswal Arts, Comm. and Science College, Arjuni (Mor), Gondia, India
Corresponding author email: borkar_laxmikant@rediffmail.com

Devendra Mate
Department of Botany, Nutan Adrash Arts, Commerce and M.H. Wegad Science College ,Umrer, Dist – Nagpur
Email: drdmmate@gmail.com

Rajshri Gorad
Mandesh Institute of Pharmaceutical Science and Research Center, Mhaswad, Tal. Man, Dist. Satara, affiliated to Dr. Babasaheb Ambedkar Technological University, Lonere, Raigad, (M.S.), India
Email: rajashrigorad6@gmail.com

Harshal Tare
Research Scholar, MGM University, Aurangabad, (M.S.), India
Email: harshaltare51@gmail.com

Abstract---The paper incorporates a qualitative and quantitative analysis of pollen contents in five squeezed honey samples of *Apis dorsata* hives collected from forest area of Bhadrawati tahsil of Chandrapur district. *Terminalia sp.* represents the predominant pollen type in three samples ranged from (47.58 to 86.75%) are designate as Termanalia honey. The other significant pollen types recorded include *Terminalia sp., Astericanthalongifolia, Leucanaealeucocephala, Citrus sp., Blumea sp., Celosia argentea, Capsicum annumm, Allium cepa, Meliaazadirachta, Careayaarboarea, Delonixregia, Pongamiapinnata and Mangiferaindica*. The pollen counts ranged from 55000/g to 1265000/g. The data reflects the floral situation of the place were particular honey was produced and the identification of geographical origin based on the presence of a combination of pollen types of that particulararea.

Keywords---pollen, honey, Apisdorsata, forest area, Bhadrawatitahsil.

International Journal of Health Sciences ISSN 2550-6978 E-ISSN 2550-696X © 2022.
Manuscript submitted: 9 April 2022, Manuscript revised: 27 June 2022, Accepted for publication: 18 July 2022

Lakhe Madam

2022-23

Paper 2022-23

ISSN : 2278-9243

कविता-रती

वर्ष (अंक क्रमांक) : ३७ वे: अंक (संख्या) २ रा

अंक २०२२

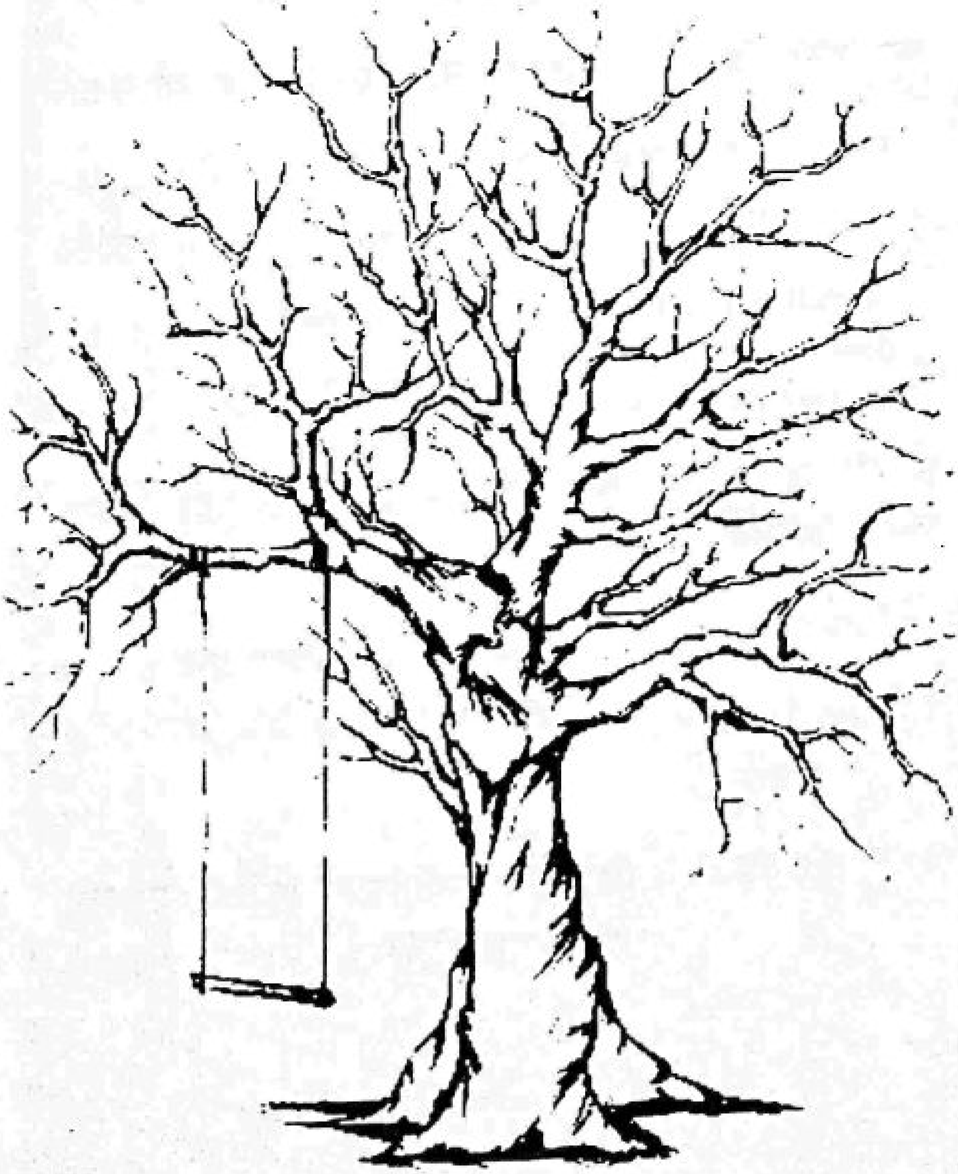

कविता-रती

ISSN : 2278-9243
(UGC-CARE Group-I Journal)

आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत स्त्रीवादी साहित्याचे योगदान

प्रा. डॉ. सौ. सुशिला पी. लाखे

इतिहास विभाग प्रमुख, नुतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती म.ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड जि. नागपूर

मानवी जीवनाचे व्यवहार वि ायक चित्रण, विवरण, अर्थनिर्णयन, भा य अशा स्वरूपाच्या भा ि क आभिव्यक्तीस स्थुलमानाने साहित्य असे म्हणतात. गेल्या कित्येक दशकापासुन मराठी साहित्य विश्वात होत असलेले सृजनशील साहित्य निर्मितीने महारा ट्राचे समाजमन आणि एकंदरीत विचारविश्व व्यापून टाकले आहे. साहित्याला समाजाचा आरसा असे म्हणतात. आपल्या देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर या साहित्यरूपी आरशात समाजाचा चेहरा अंधुकपणे दिसायला लागला. पुढे या आरशातुनच अनेक प्रश्नांना वाचा फोडण्याच काम साहित्याने केले. भारतीय समाजातील सामाजिक, सांस्कृतिक आर्थिक आणि राजकीय परिस्थितीची ओळख याच साहित्याने करून दिली. समाज परिवर्तनाचे महत्त्वाचे कार्य साहित्याने केले, कारण त्यातुनच समाजरा ट्र घडते असते., साहित्य समाजाच्या जडणघडणीतील व विचार प्रकियेतील महत्त्वाचा घटक आहे.

भारताला स्वातंत्र्य मिळुन आज ७५ व र्ष झाली. आहे. आंतररा ट्रीय क्षेत्रात भारताने स्वतःचे स्वतंत्र अस्तित्व निर्माण केले आहे. भारताच्या या विकासात सर्व घटकांचे योगदान आहे. जनता, नेतृत्व, करणाऱ्या महत्वाच्या व्यक्ती आणि संघटना, नवनविन क्षेत्रात यशस्वी वाटचाल करणारी आजची युवा पिढी, नव्यानव्या यंत्रतंत्राचा आधार, प्रसारमाध्यमे या सर्व क्षेत्राचे भारताच्या विकासात फार मोठे योगदान आहे, त्याच धरतीवर आजच्या स्पर्धेच्या बाजारीकरणाच्या, अनिश्चिततेच्या वातावरणात स्वतःच्या मुल्यव्यवस्थेबाबत सजगपणे विचार करणे व त्या आधारे विवेकी कृतीशील समाजनिर्मीती करणे या व्यापक सामाजिक, रा ट्रीय उद्दी टांच्या पुर्ततेत साहित्य महत्वाची भुमिका बजावत आहे. भारतीय समाजात   ेतकरी, कामगार, आदिवासी, वृद्ध, लहान मुले, स्त्रिया या वंचित समजल्या जाणाऱ्या वर्गाबाबत समाजमन घडविण्याचे आणि त्याच्या प्रश्नाला वाचा फोडण्याचे कार्य साहित्यानेच केले आहे. या घटकांपैकी आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत 'स्त्रीवादी' साहीत्याचे काय योगदान आहे यावर विचारमंथन करण्याचा या   ोधनिबंधाचा हेतु होय!

स्त्री, स्त्री म्हणुन जन्मत नाही, तर ती घडविली जाते. 'One is not born a women rather one becomes a women' हे फेंच स्त्रीवादी लेखीका 'सिमॉन द बोव्हार' याचे विधान म्हणजे स्त्रीवादी जाणिवेचे महत्त्वाचे प्रमेय आहे. यातुन स्त्रीवाद्यांना वेगळे पणाची आलेली अनुभुती या घटकांवरील साहित्य निर्मितीला कारणीभुत ठरली. स्त्रीयांबाबत किंवा स्त्रीयांच्या वेगळेपणाची जाणीव प्रक ाने व्यक्त करणारे, स्वतःचा   ोध घेवु पाहणारे साहीत्य म्हणजे 'स्त्रीवादी साहीत्य' होय, मात्र हे स्त्रीयांनीच स्त्रीयांबाबत निर्माण केलेले साहित्य म्हणता येणार नाही.

Dr. S. P. Lakhe Paper 2022-23 (2)

Impact Factor-8.575 (SJIF) ISSN-2278-9308

2022-23

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

August -2022
(CCCLVII) 357

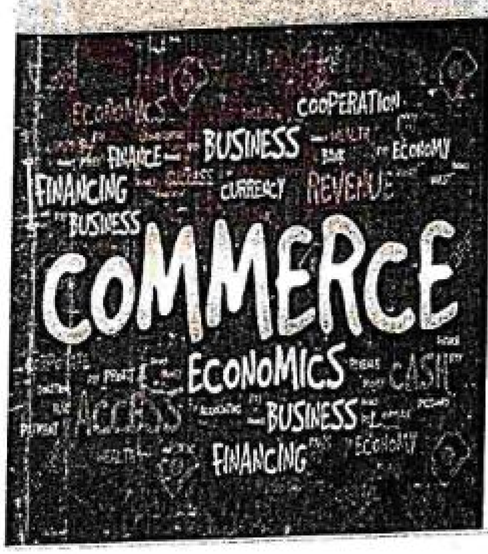

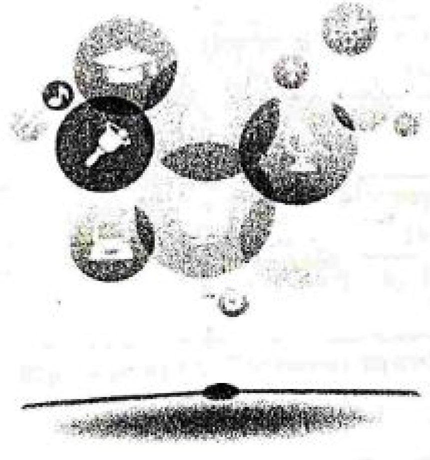

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : *www.aadharsocial.com*

Aadhar Publications

Dr. S. P. Lakhe

B.Aadhar' Peer-Reviewed & Refereed Indexed Multidisciplinary International Research Journal
Impact Factor -(SJIF) –8.575, Issue NO, 359 (CCCLIX) A
ISSN : 2278-9308
August 2022

छत्रपती शिवाजी महाराजांचा स्त्री विषयक दृष्टीकोन

प्रा. डॉ. सौ. एस. पी. लाखे
इतिहास विभाग प्रमुख नुतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती म.ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय उमरेड जि. नागपूर

"शिवछत्रपति धन्य ग धन्य राजा।
पोटच्या पुत्रापरी पाळीली त्याचे प्रजा।
दलिता कांडिता तान्हे बाळ आंदुनिता।
शिवाजी मराठा आठवावा"।

शिवाजी महाराजांविषयी तत्कालीन स्त्रीयांनी निर्माण केलेली, गायलेलीकवने, ओवी तत्कालीन स्त्रीयांच्या मनात शिवाजीविषयी असलेला आदर आणि शाहयाच्या काळात अनंत अडचणीचा सामना करणाऱ्या स्त्रीयांना वाटणारा विश्वास होय. वैदिक काळानंतर स्त्रीयांचा ढासळलेला दर्जा, स्मृती काळानंतर आलेली बंधने, स्त्री म्हणून तिच्या अस्तीत्वाला पुसण्याचा झालेला प्रयत्न या सर्व पार्श्वभूमीवर शिवकाळात नेमका स्त्रीचा दर्जा काय होता हे शोधणे गरजेचे आहे. त्याचे दृष्टीकोनातून शिवाजीचा स्त्रीविषयक दृष्टीकोन काय होता हे या निमित्ताने अभ्यासता येईल.

स्त्रीयांचा सामाजिक दर्जा, उंचावण्यासाठी ज्या महान राजांनी, सम्राटांनी, साधूसंतानी, विद्वानांनी, समाजसुधारकांनी प्रयत्न केले अशा अनेक महात्म्यांचा उल्लेख आढळून येतो. त्या त्या काळानुरूप, तत्कालिन परिस्थितीचे वेध घेतल्यानंतर सर्वांनी केलेले कार्य समाज परिवर्तनाला कारणीभुत सहाय्यक ठरले आहे. परंतु रयतेच्या मनात विश्वास संपादन करणारा, रयतेचा खरा पिता शोभणारा, स्त्रीयांना मानसन्मान, प्रतिष्ठा परत करण्यास बाध्य करणारा मध्यकाळातील एकमेव सत्ताधीश म्हणजे छत्रपती शिवाजी महाराज होय. भोसले घराण्याच्या परंपरागत सरंजामशाहीत जन्माला येवूनही स्वराज्याची स्वप्ने उराशी बाळगणारा आणि प्रत्यक्षात शुन्यातून स्वराज्य निर्माण करणारा रयतेचा द्रष्टा शिवाजी महाराज होय. स्वराज्य उभारणीच्या काळात सर्व जाती धर्म पंथाच्या लोकांना सामावून घेतांना आणि आपल्या न्याय प्रशासनात तळागाळातील वंचितांना स्थान देतांना स्त्रीयांचाही विचार करणारा, आपल्या धर्म आणि संस्कृतीची बाजु कायम राखणारा शिवाजी युगप्रवर्तक राजा होय. तत्कालीन परिस्थती अनुकूल नसतांनाही रूढी परंपरा यांना हात घालण्याचे धाडस त्यांनी केले. मध्ययुगात सतीची चाल बऱ्याच प्रमाणात होती. पती निधनानंतर पत्नी जीवंतपणे मृत पतीसोबत स्वतःला जाळुन घेवून सहगमन करीत. शिवाजीचे वडील शहाजीराजे यांचे २३ जानेवारी १६६४ मध्ये हौदेगीरी या ठिकाणी मृत्युझाला असता "शहाजी राजाच्या पश्चात मातृश्री जीजाबाई मनात सती जावयाचे फार होते पण शिवाजी महाराजांनी अती आग्रह करून त्यांना या कृत्यापासून परावृत्त केले". म्हणून त्या वैधव्य दशेत जगल्या. बालपणात आईला सती जाण्यापासून परावृत्त करतांनाचा अनुभव त्यांच्या पाठीशी होताच. आईच्या प्रसंगातूनच का होईना त्यांनी त्यावेळी सती प्रथेला विरोध केला. स्वराज्याची पायाभरणी करीत असतांना त्यांनी समाजातील अनिष्ट बाबींकडेही लक्ष दिले. प्रशासकीय सुधारणा करतांना राबवलेली ध्येय धोरणे, केलेल्या सुधारणा, स्त्रीविरूद्ध अपराध, गुन्हा केला असल्यास उंचललेली कडक पावले, दिलेल्या कठोर शिक्षा याचा जर आपण बारकाईने अभ्यास केला त्यावरून मध्ययुगीन काळात स्त्रीयांच्या सामाजिक दर्जाची जाणीव शिवाजींना होती. त्या परिस्थितीत बदल करणे म्हणजेच ते स्त्रीमुक्तीच्या मार्गावरील एक पाऊलच म्हणावे लागेल. शिवरायाच्या मातोश्री जीजामातेने केलेल्या संस्कारातूनच त्यांच्या मनात स्त्रीयांबद्दल उच्च प्रतीचा मानसन्मान निर्माण झाला असावा असे दिसून येते.

प्राचीन वैदिक कालखंड स्त्रीयांच्या दृष्टीने सुवर्णकाळ जरी असला तरी स्मृतीकाळात, मध्ययुगात स्त्रीयांच्या दर्जात झालेली घसरण, तिच्या अस्तीत्वाला नाकरणारी समाजव्यवस्था याची जीजामातेने शिवाजीला जाणिव करून दिली होती. मध्ययुगीन काळात स्त्रीयांना गुलाम बनवण्याची, त्यांना दास्यत्व स्वीकारावयास भाग पाडणारी स्त्री गुलाम प्रथा, सतीप्रथा, बालविवाह, विधवा विवाह बंदी, बहुपत्नीत्व, बाला–जरठ विवाह, देवदासी प्रथा, स्त्रीयांची खरेदी विक्री अशा अनेक प्रथा व परंपरा शिवकाळातही अस्तित्वात होत्या. मोगलकाळात सम्राटापासून, तर सरदार, सरंजामदारा विरूद्ध अवाज काढण्याची सोय होती. कुणीही स्त्रीयांची विटंबना केल्यास त्या विरूद्ध दाद मागण्याची सोय नव्हती. मध्ययुगात राजा हरल्यानंतर शत्रुकडील स्त्रीयांची राजाच्या जनानखाण्यात (स्त्रीयांचे दालन) रवानगी करण्यात येई. सम्राटाला त्याच्या सैन्याकडून स्त्री भेट म्हणून दिली जाई. अशा स्त्रीशी बळजबरीने विवाह केल्या जाई. स्त्रीयांचे धर्मांतरही केल्या जात असे. एक उपभोग वस्तू म्हणून स्त्रीयांकडे पाहिल्या जात असल्याने तिच्या परवानगीची गरज राहीली नाही. तह करत असतांना स्त्रीयांची मागणी केल्या जाई. सलतनूत किंवा मोगल काळात एखाद्या गावखेड्या शेजारी सैन्याची छावणी असल्यास गावातील लोक आपल्या लेकी सुनांना लपवून ठेवत असे. प्रजेचे रक्षकच भक्षक बनले होते. मातोश्री जीजाबाईने स्वराज्य स्थापनेच्या

Paper 2022-23 2022-23 Dr S.P. Lakhe (3)

Peer reviewed Journal Impact Factor: 7.265 ISSN-2230-9...

Journal of Research and Development

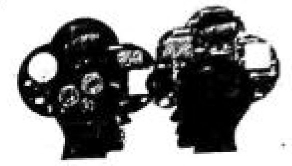

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

July 2022 Volume-14 Issue-8

Chief Editor

Dr. R. V. Bhole

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

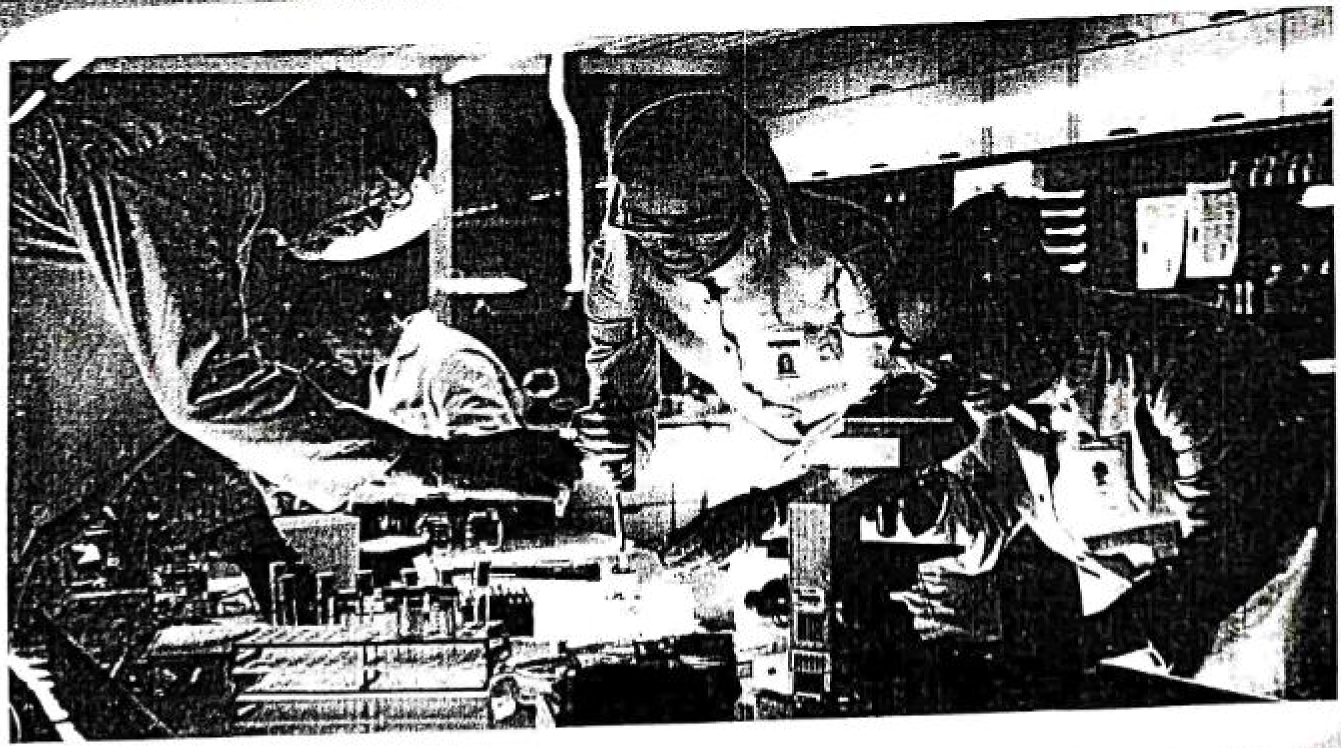

Address

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

'Journal of Research & Development'
A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal,
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, July 2022, Volume-14 Issue-8

आधुनिक काळातील ग्रामीण महिलांचे सक्षमीकरण एक काळाची गरज

प्रा. डॉ. सौ. एस. पी. लाखे
इतिहास विभाग प्रमुख नुतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती म.ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय
उमरेड जि. नागपूर

DOI-10.5281/zenodo.6988530

अंधाराच्या फलकावर—प्रकाशाचा वेध घे।
सामर्थ्याच्या शस्त्राला—अस्मितेची धार दे।
दास्याच्या श्रृखंलाना—विवेकाने सार दे।
परंपरेच्या वेदनांना कंठातून वाट दे।
हे मानवा उद्याच्या भगिनींना खऱ्या स्वातंत्र्याची भेट दे।

सार: ''बेटी बचाओ, बेटी पढाओ'' या योजनेतून मुलगी किती महत्वाची आहे हे समाजाला पटवून देण्याचे कार्य विविध संस्था, संघटना एवढेच नव्हे तर शासनाच्या मदतीने सर्व स्तरावरून होत आहे. जर आपल्या देशात सबल आणि कृतिशील असलेला समाज धारण करणारी भारतीय संस्कृती जोपासायची असेल तर महिलांना पुरूषा इतका समान दर्जा मिळणे गरजेचे आहे मग ती स्त्री शहरी असो वा ग्रामीण. आधुनिक काळाची आव्हाने पेलण्यासाठी ती समर्थ असायला हवी. आज शहरी क्षेत्रात शालेय शिक्षणापासून मुलगा किंवा मुलगी असा भेदभाव न करता त्यात समानता आणण्यात भारताला यश येत आहे. राजकीय, प्रशासकीय, वैद्यकीय, माहिती व तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी, व्यवस्थापन, व्यवसायिक शिक्षणातही महिला प्रतिनिधित्वात लक्षणीय वाढ झाली आहे. १९५१ ला महिला साक्षरतेचे प्रमाण ९: होते ते २०११ मध्ये ६५: झालेले आहे. शासनाच्या विविध योजनाच्या माध्यमातून २५ लाख कुटूंबे आपल्या उदरनिर्वाहाचा, आर्थिक समस्याचा प्रश्न सोडवत आहे हे सकारात्मक चित्र आज जरी आपल्याला दिसत असले तरी ग्रामीण क्षेत्राचा जोपर्यंत सर्वांगाने विकास साधल्या जात नाही तोपर्यंत देशाचा समग्र विकास झाला असे म्हणता येत नाही. आपल्या राष्ट्राचा समग्र विकास जर साधायचा असेल ग्रामीण क्षेत्रातील 'अन्नदात्या' श्रमिक महिलेला स्वतःचे निर्णय स्वतः घेवून पुरूषाच्या बरोबरीने समान वागणूक, समान हक्क मिळणे गरजेचे आहे.

भारत हा शेतीप्रधान देश आहे. जवळजवळ ६०: महिला या शेती आणि शेतीशी संबंधीत पुरक व्यवसायाशी निगडीत आहे. संयुक्त कुटूंबपद्धती आणि पुरूष प्रधान संस्कृतीमुळे ग्रामीण क्षेत्रात अजुनही लिंगभेद कायम आहे. भारतीय ग्रामीण समाजात स्त्री पुरूष विषमता आहे. ती पूर्णपणे दूर झाल्याशिवाय आणि स्त्रीला तीच्या आर्थिक स्वातंत्र्याचा, तिच्या निर्णय क्षमतेनुसार लाभ मिळाल्याशिवाय स्त्री सक्षमीकरण झाले असे म्हणता येणार नाही. बदलत्या आधुनीक युगात यंत्र, तंत्र, विज्ञानाच्या युगात नवनवीन आव्हाने पेलण्याचे सामर्थ्य ग्रामीण स्त्रीमध्ये निर्माण व्हावे, ग्रामीण स्त्रीला लिंगभेद विरहीत समाजात खरे स्थान प्राप्त झाले तर ती सक्षम झाली असे म्हणता येईल. स्त्री सक्षमीकरण प्रकिया म्हणजे स्त्रीच स्वयंनिर्भर होणे होय. तीच आत्मनिर्भरता आधुनिक काळात ग्रामीण महिलेला मिळवून देणे गरजेचे आहे. आजच्या युगात स्त्रीयांनी अंतराळात छेप घेतली असली, स्त्री सैन्यात पोहचली असेल देशाच्या सर्वोच्च पदावर विराजमान झाली तरी ग्रामीण क्षेत्रातील स्त्री ही आपल्या कौटूंबिक चौकटीतच बंदिस्त आहे. १५ ऑक्टोंबर २०१६ ला 'महिला किसान दिवस' भारतात जाहीर झाला. शेतकरी महिलांच्या हक्क आणि अधिकारावर काम करत असलेल्या 'किसान अधिकार मंचाने' महिलाच्या श्रमाची दखल शासन दरबारी घ्यावयास लावल्याने हा दिवस साजरा करण्यात आला. ग्रामीण महिलांच्या सक्षमीकरणाकडे लक्ष देणे अधिक गरजेचे आहे. त्यामुळे ''आधुनिक काळातील महिला सक्षमीकरण एक काळाची गरज'' या विषयावर सखोल संशोधन करण्याच्या हेतूनेच हा शोध निबंध आहेत. महिला सक्षमीकरण आणि आधुनिक काळात ग्रामीण क्षेत्राची स्थीती यावर या अनुंषगाने प्रकाश टाकणे आवश्यक आहे.

महिला सक्षमीकरण म्हणजे काय?

मानव समुहात स्त्री जातीचा जवळपास निम्मा हिस्सा आहे. स्त्रीयांना हतोत्साहित करणारे वर्तन करून त्यांचा जीवनस्तर उंचावण्याकडे दुर्लक्ष करण्यापासून ते त्यांचा छळ आणि अत्याचार

Impact Factor : 6.1

UGC-CARE Group - II Journal

2022-23

Indexed by Scopus

Welcome To GRJ

About Gradiva:

The gradiva review journal is a peer-reviewed journal Manuscripts submitted to the Science, Technology and Development Journal are approved by the Editor-in-chief followed by formal peer review process conducted in collaboration with editorial board members and independent referees. The publisher encourages the authors and reviewers to use the electronic submission and peer-review system.Manuscripts submitted to the Science, Technology and Development Journal are approved by the Editor-in-chief followed by formal peer review process conducted in collaboration with editorial board members and independent referees. The publisher encourages the authors and reviewers to use the electronic submission and peer-review system.

Gradiva review journal Open Access As gradiva review journal is an international Open Access journal, all the articles published under this journal will be accessible to all internet users throughout the world without any barrier of access under the terms of the Creative Commons Attribution License. The gradiva review journal (GRJ) covers publication of novel concepts, new methods, new regimens, new technologies, alternative approaches and promises to provide most authentic and complete source of info... de... f ... Dev...

UGC APPROVED Journal

doi Crossref

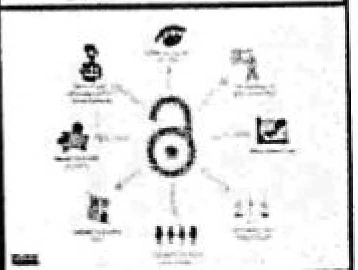

6.1 IMPACT FACTOR

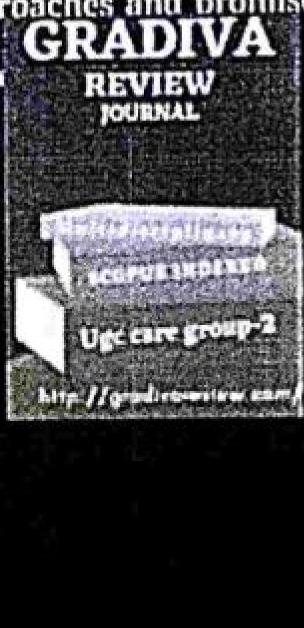

PAPER FORMAT

COPYRIGHT FORM

REGISTRATION FORM

GRJ
Gradiva Review Journal

PUBLICATION CHARGES OF GRADIVA REVIEW JOURNAL

 ISSN NO : 0363-8057

Struggle for Existence: A Realistic Study of the Theme of Existential Dilemma in Bernard Malamud's Fiction The Natural

Dr. Sobal Rose G.Veliannur
Associate Professor,
Head, Department of English,
Nutan Adarsh Arts, Commerce & Smt. M.H.Wegad Science College,
Umrer, Nagpur District, Maharashtra State. India. Pin: 441203

Abstract

In Bernard Malamud's perception, an individual can attain moral growth only through altruistic love and suffering. Malamud's fiction is satiated with the themes of unending predicaments of human suffering, the crushing burden of poverty and the endless pain of the separation of the Jew in a world of gentiles. Most of the protagonists in Malamud's fiction are alienated from the society. In Malamud's first novel The Natural, both Roy's imperfections and society's exploitations perpetrate his final tragedy. Hobbs' suffering for fifteen years makes him an altogether different person. He has lost his moral and spiritual strength. The protagonist's inability to learn from his past failures in life prevents him from handling his present crisis. The dominant factor in the novel The Natural is the intense desire of its protagonists to earn money by unethical means. Roy Hobbs is fascinated by Memo Paris, the glamorous woman who plays the role of a ferocious mother in the novel. Similarly, Judge Goodwill Banner is absolutely a cunning fellow with no chance of reformation from his evil ways. Roy Hobbs' inability to learn from his past agonizing experiences is only because of his denial mood. Thus, The Natural epitomizes the subject that one must suffer so as to attain the real meaning in life. It is only through suffering that one can discern what is right and what is wrong in life.

Keywords
Altruistic, predicaments, crushing, appalling, gentiles, beleaguered, prototype, idiosyncrasy, alienated, imprudently, penurious, adroitness, archetype, alluring, excruciating, unanimity, catastrophe, spectrum, bewitching, tribulations.

2022-23

Paper 2022-23

2022-23 Dr. Vilas Gajbe

Impact Factor-8.575 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

...ltidisciplinary International Research Journal

August -2022
(CCCLVII) 357

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm.Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head. Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm.Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

Scanned by TapScanner

2022-23

B.Aadhar' Peer-Reviewed & Referred Indexed Multidisciplinary International Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.575, Issue NO, 359 (CCCLIX) A
ISSN : 2278-9308
August 2022

भारताचा इंडिया — मूल्यवेध

डॉ. विलास गुलाबराव भतने
नूतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती म. ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड, जि. नागपूर
भ्रमणध्वनी — 9922928347, ई मेल - Vilas929@gmail.com

प्रस्तावना -

वेणुप्रशांत मराठी काव्य प्रांतात स्थिरस्थावर होऊ पाहणारे नवे जुनेच पण नवे नाव. 'भारताचा इंडिया' हा त्यांचा पहिला काव्यसंग्रह २०१९ ला वाचकांच्या हाती आला. वेणुप्रशांत अर्थात डॉ. प्रशांत राऊत, एक चिंतनशील व्यक्तिमत्त्व. पेशाने प्राध्यापक, मनाने संवेदनशील, एक कृतिशील सामाजिक कार्यकर्ता. विविध सामाजिक संघटनांचे सदस्यत्व स्वीकारून समाजकार्यात हिरिरीने सहभाग घेणारा समाजप्रेमी. अनेक दैनिके, मासिके, दिवाळी अंकांमधून काव्यलेखन करीत, काव्यस्पर्धा, कविसंमेलनांमधून, आकाशवाणीवरून सातत्याने त्यांनी काव्यसेवा चालविलेली असले. त्यांची संगीतबद्ध झालेली अनेक गीते यू ट्यूबवरही प्रसिद्ध आहेत. या काव्यसेवेसाठी २००३ ला वाशीमचा राज्यस्तरीय 'महाराष्ट्र गौरव' पुरस्कार आणि २०१० ला अकोल्याचा 'काव्यरत्न' पुरस्कारही त्यांना प्राप्त झालेला आहे. दोन दशकांपासून त्यांचा काव्यप्रपंच चाललेला होता; पण तो प्रशांत राऊत या नावाने. काव्यसंग्रह प्रकाशित करण्याचा संकल्प होताच नाम बदलाचाही निर्णय झाला. प्रशांत राऊत हे जुने नाव वेणुप्रशांत झाले, नावाला आणि कवितेलाही नवेपण आले.

उद्दिष्ट -

१) वेणुप्रशांत यांची लेखनविषयक भूमिका जाणून घेणे.
२) 'भारताचा इंडिया'चे आशयसौंदर्य उलगडून दाखवणे.
३) 'भारताचा इंडिया'चे अभिव्यक्ती सौंदर्य तपासणे.
४) 'भारताचा इंडिया'ची शीर्षक मीमांसा करून त्याचे आशय - अभिव्यक्तीशी असलेले नाते तपासणे.
५) काव्यविशेषांची निष्कर्षात्मक मांडणी करून सूचना व शिफारशी करणे.

या हेतूने या शोधनिबंधाची मांडणी केली आहे.

संशोधन साहित्याचा आढावा -

'भारताचा इंडिया' हा वेणुप्रशांत यांचा पहिला वहिला कवितासंग्रह आहे. त्यावर संशोधनात्मक लेखनाची तशी उणीवच आहे. त्यामुळे अभ्यासकाची संपूर्ण भिस्त ही मूळ कवितासंग्रहावरच अधिक आहे. काव्यसंग्रहाच्या प्रकाशनानंतर दै. 'सकाळ'च्या 'लेखक भेट' या सदरासाठी विजयकुमार राऊत यांनी घेतलेली वेणुप्रशांत यांची मुलाखत. 'विदर्भ वतन'च्या 'लेखनाचा पंचनामा' आणि 'महाराष्ट्र टाईम्स'च्या 'वाचावसं काही' या सदरात समीक्षक राजेश वैरागडे यांची 'द्वंद्वात्मक परिस्थितीची जाण असणारी कविता' हा लेख. सुप्रसिद्ध कथा, कादंबरीकार अनंत भोयर यांनी या काव्यसंग्रहाला दिलेली अभ्यासपूर्ण प्रस्तावना यांचा प्रस्तुतच्या शोधनिबंधासाठी संदर्भ साहित्य म्हणून उपयोग केला आहे. प्रस्तुतचा शोधनिबंध या काव्यसंग्रहावरील संदर्भ साहित्यात मोलाची भर घालणारा ठरेल, असा विश्वास वाटतो.

Shende sir Paper 2022-23
Shende sir

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

।। संशोधक।।

पुरवणी अंक १३ – डिसेंबर २०२२ (त्रैमासिक)

- शके १९४४ • वर्ष : ९० • पुरवणी अंक : १३

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे • प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा • प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

✷ प्रकाशक ✷

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-
वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंत्रे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

ISSN No. 2394-5990

आर्थिक वृद्धी आणि शाश्वत आर्थिक विकास

मोरेश्वर भिकाजी शेन्डे
सहायक प्राध्यापक व वाणिज्य विभागप्रमुख
नूतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि
श्री. म. ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड
तथा संशोधन अभ्यासक संताजी महाविद्यालय नागपूर
ई-मेल - mbshende405@gmail.com

सारांश :

जगात मोठ्या प्रमाणावर सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकिय, आर्थिक विषमता वाढत आहे. काही देशांनी औद्योगिक क्रांतीनंतर तर काहींनी स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर देशाच्या आर्थिक विकासासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न केलेत. औद्योगिकीकरणाला चालना देण्यात येउन उद्योगधंद्याची वाढ करण्यात आली. कारखानदारीचा विकास झाला. देशाच्या आर्थिक विकासाची गती वाढली. उत्पादनात प्रचंड प्रमाणावर वाढ करता आली. मागणीपुर्व उत्पादन करून त्यानंतर त्याला मागणी निर्माण केली जाउ लागली. हा आर्थिक विकास दुहेरी आकड्यात व्यक्त केला जाउ लागला. परंतु हा आर्थिक विकास शाश्वत व सर्वसमावेशक न राहता काही मोजक्या लोकांनाच या विकासाचा जास्त लाभ मिळाला. त्याचा परिणाम म्हणजे श्रीमंत अधिक श्रीमंत होत आहेत तर गरीब गरीबच होत चालले आहेत.

प्रस्तूत शोधनिबंधाचा उद्देश आर्थिक विकास, आणि त्या विकासाचा समाजातील दुर्बल-वंचीत घटकाला मिळू न शकलेला लाभ, वाढत असलेली प्रादेशिक, आर्थिक-सामाजिक विषमता तसेच गरीबांना सुध्दा सन्मानाने जीवन जगण्यासाठी शाश्वत आर्थिक विकासाची आवश्यकता व त्यासाठी उपाय सुचविणे हा आहे.

मुख्य शब्द: आर्थिक वृद्धी, शाश्वत, आर्थिक विकास

प्रस्तावना :

आपला दररोजचा उदरनिर्वाह ८५ रूपयांपेक्षा कमी रकमेमध्ये करणारे जगातील असंख्य लोक आत्यंतिक दारिद्र्यात जिवन जगत आहेत. अशा दुर्बल व गरिब घटकांतील लोकांना आर्थिक साधने, मूलभूत सेवा, जमीन व वारसाप्राप्त संपत्ती, नैसर्गिक साधनसंपत्ती, नविन तंत्रज्ञान आणि वित्तीय सेवांवर मालकी हक्क व नियंत्रण मिळण्याचा समान हक्क मिळवून देणे आवश्यक आहे.

ग्लोबल कन्झ्युमर सर्व्हे २०२२ च्या अहवालानुसार, जगाच्या अन्नसुरक्षेसाठी आवश्यक असलेल्या गव्हाच्या वितरणावर मोठा परिणाम झाला असून हवामान बदलाच्या संकटामुळे अन्न-पाण्याचं संकट आणखी गडद झालं आहे, जगापुढे आज अनेक प्रश्न उभे असतांना गरीब आणि श्रीमंत देशांतील जनतेलाही अन्न-पाण्याची चिंता सर्वाधिक सतावते आहे. इंग्लंड, अमेरिका, फ्रान्स आदी देशांतील लोकांसाठीही हा जीवन-मरणाचा प्रश्न बनला असतांना जगभरातील अब्जाधीशांची संख्या मात्र ३,३११ असून त्यांच्याकडे जगातील ११.८ ट्रिलीयन डॉलर्स एवढी अमाप संपत्ती आहे. मनी ९ वित्तीय सुरक्षा निर्देशांक सर्वेक्षण अहवाल २०२२ नुसार, निम्म्या भारतीय कुटुंबांचे सरासरी मासिक उत्पन्न १५ हजारांपेक्षाही कमी आहे. तर फक्त ३% भारतीय कुटुंबेच चैनीचे आयुष्य जगत आहेत.

विघडती जागतिक स्थिती :

वर्ल्डोमीटरर्स डॉट इन्फो या वेबसाईट नुसार, १५ नोव्हेंबर २०२२ ला जगाची लोकसंख्या ८ अब्ज झाली असून यात भारत २०२३ मध्ये चीनलाही मागे टाकणार आहे. भविष्यात अन्न-पाण्यासाठी बहुसंख्य जनतेला आजच्यापेक्षाही मोठा संघर्ष करावा लागणार आहे. हवामानबदल, कोविड-१९ महामारी आणि युक्रेन-रशिया युद्धामुळे जागतिक आव्हाने वाढत असून जागतिक अन्न साखळी खिळखिळी झाली आहे. ऊर्जेचे वाटप व वापर ही आणखी एक मोठी समस्या आहे. सध्याच अडीच अब्ज जनता स्वयंपाकासाठी गोवऱ्या, लाकूड अशा बायोगॅसचा वापर करते. दीड अब्जांच्या नशिबात विजेचा उजेड नाही. केवळ त्यांच्या घरातच नव्हे तर आयष्यातही उजेड पेरण्याचे आव्हान मोठे आहे. भूक, रोगराई व युद्धे ही मानवी समुदायापुढील प्रमुख संकटे आहेत. हवामानबदल व वैश्विक तापमानवाढीमुळे जलसंपत्ती, शेती व्यवसाय अडचणीत आला आहे. जागतिक तापमानवाढीमुळे मानवासोबातच इतर जीवसृष्टीलाच धोका निर्माण होत आहे. नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ ॲनिमल न्यूट्रिशन ॲंड फिजिओलॉजीच्या एका अहवालानुसार सन २०२० मध्ये वाळलेला चारा २३ टक्के, हिरवा चारा ३२ टक्के आणि पशुखाद्य ३६ टक्के तुटीमध्ये होते, तीच तूट सन २०२५ पर्यंत अनुक्रमे २३ टक्के, ४० टक्के व ३८ टक्के इतकी होऊ शकते.

Research paper 2022-23

Shende S.K. 22-23

ISSN 2279-0705 (P)
Vol 10, Special Issue, 2023

DELTA

National Journal of Multidisciplinary Research
A Peer Reviewed Journal

Special Issue
of
ICSSR Sponsored National Seminar
on

Socio-cultural, Economic and Literary Transformation during 75 years of India's Independence

75 YEARS OF INDEPENDENCE

IndianJournals.com
A product of Diva Enterprises Pvt. Ltd.

Publisher
Santaji Mahavidyalaya,
Pt. Jawaharlal Nehru Marg,
Nagpur - 440013, Maharashtra, India

DELTA - ISSN 2279-0705
Vol. 10, No. 01, 2023 pp.151-155

IndianJournals.com
A product of Diva Enterprises Pvt. Ltd.

एकीकृत बाल विकास सेवा योजना के तहत संचालित, आंगनबाड़ी केन्द्रों की सेवाओं पर कोविड-१९ का प्रभाव : एक अध्ययन

मोरेश्वर बी. शेंडे
शोधार्थी
उच्च शिक्षा एवं अनुसंधान केंद्र
संताजी महाविद्यालय नागपूर
E-mail:rhendembmorerhgmail.com

डॉ. श्रीकांत पाजणकर
शोध निर्देशक
उच्च शिक्षा एवं अनुसंधान केंद्र
संताजी महाविद्यालय नागपूर
E-mail:rhrikantpajankargmail.com

सारांश:

कोविड-१९ ने पूरी दुनिया पर प्रतिकूल प्रभाव डाला है और जहां कई करोड़ लोग कोविड से प्रभावित हुए हैं, वहीं लाखों लोगों की जान चली गई है। बहुत से लोगों की नौकरी और व्यवसाय छिन गए और बहुत से लोग गरीबी में घिर गए। बाल विकास एवं कुपोषण उन्मूलन हेतु संचालित एकीकृत बाल विकास सेवा योजनान्तर्गत संचालित आंगनबाड़ी केन्द्रों के माध्यम से ० से ६ वर्ष तक के आयु वर्ग के बच्चों, किशोरां, गर्भवती एवं धात्री माताओं के लिए विभिन्न सेवाएं प्रदान की जाती हैं। प्रस्तुत शोधपत्र में आंगनबाडी केन्द्रों में पूरक पोषाहार, टीकाकरण, स्वास्थ्य जांच, रेफरल सेवाओं, पोषण एवं स्वास्थ्य शिक्षा, अनौपचारिक पूर्व-विद्यालय शिक्षा सेवाओं पर कोविड-१९ के प्रभाव का अध्ययन कर निष्कर्ष प्रस्तुत किया गया है।

मूल शब्द: कोविड-१९, आईसीडीएस,आंगनबाड़ी,स्वास्थ्य शिक्षा, स्वास्थ्य,पोषाहार,अनौपचारिक पूर्व-विद्यालय शिक्षा.

Impact of Covid-19 on the Services of Anganwadi Centers, Operated under the Integrated Child Development Services Scheme : A study

Moreshwar B.Shende
Research Scholar
Center for Higher Learning & Research
Santaji Mahavidyalaya, Nagpur
E-mail:shendembmoresh@gmail.com

Dr. Shrikant Pajankar
PhD Supervisor
Center for Higher Learning & Research
Santaji Mahavidyalaya, Nagpur
Email: shrikantpajankar@gmail.com

Abstract:

Covid-19 has adversely affected the entire world and while several core people have been affected by Covid, lakhs of people have lost their lives. Many people lost their jobs and

Research Paper | 2022-23
Shende sir
22-23

Impact Factor-8.575 (SJIF) **ISSN-2278-9308**

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

February, 2023

ISSUE No - 395 (CCCXCV) B

INNOVATIVE & SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRACTICES

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive-Editors
Dr. M. G. Chandekar
Principal
VMV Commerce JMT
Arts and JJP Science College,
Wardhaman Nagar, Nagpur 440 008

Editors
Dr. P. M. Chauhan
Head, Department or Commerce,
VMV Commerce
JMT Art's and JJP Science College ,
Wardhaman nagar Nagpur

This Journal is indexed in :
- **Scientific Journal Impact Factor (SJIF)**
- **Cosmos Impact Factor (CIF)**
- **International Impact Factor Services (IIFS)**

For Details Visit To : *www.aadharsocial.com*

Aadhar Publications

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.575, Issue NO, (CCCXCV) 395-B
ISSN : 2278-9308
February, 2023

आयसीडीएस अंतर्गत कार्यरत अंगणवाडी सेविका व मदतनिस आणि शाश्वत आर्थिक विकास

मोरेश्वर बि. शेंडे , डॉ. श्रीकांत पाजणकर

१. संशोधक, उच्च शिक्षण व संशोधन केंद्र, संताजी महाविद्यालय नागपूर, आणि सहायक प्राध्यापक नूतन आदर्श महाविद्यालय उमरेड (Research Scholar, Place of Higher Learning & Research, Santaji Mahavidyalya Nagpur & Assist Prof. Nutan Adarsh College Umred)

ई-मेल: shendembmoresh@gmail.com मो. नं. 9834843580/9595572462

२. संशोधन मार्गदर्शक, उच्च शिक्षण व संशोधन केंद्र, संताजी महाविद्यालय नागपूर. (Research Supervisor, Place of Higher Learning & Research, Santaji Mahavidyalya Nagpur) E-mail: shrikantpajankar@gmail.com

सारांश –

भारत जगातील तिसरी आर्थिक महासत्ता होण्याच्या दिशेने वाटचाल करीत असतांना देशाचा शाश्वत व समायोजित आर्थिक विकास होणे आवश्यक आहे. आर्थिक महासत्तेचे लाभ त्या देशातील गरीब, दुर्बल, दुर्लक्षित, वंचित व पिडीत जनतेलाच मिळणार नसतील तर देश महासत्ता बनून काय उपयोग. देशातील असाच वंचित व दुर्लक्षित घटक म्हणजे आयसीडीएस या केंद्र सरकारच्या योजनेंतर्गत कार्य करणाऱ्या अंगणवाडी सेविका व मदतनीस या आहेत. त्या राष्ट्रनिर्मितीचे कार्य करीत असूनही त्यांना मिळणारा मोबदला हा अत्यंत कमी असल्याने त्या आर्थिक व सामाजिक समस्यांनी ग्रस्त आहेत. त्यांच्या समस्या सोडविल्यास देशाच्या शाश्वत आर्थिक विकासाला मोठा हातभार लागेल. प्रस्तुत शोधनिबंधात अंगणवाडी सेविका व मदतनीसांच्या आर्थिक व सामाजिक समस्यांवर प्रकाश टाकून त्या देशाच्या शाश्वत आर्थिक विकासाशी कशा निगडीत आहेत याचे विश्लेषणात्मक अध्ययन करून निष्कर्ष सादर केले आहेत.

मूळशब्द:- आयसीडीएस, अंगणवाडी सेविका, शाश्वत आर्थिक विकास

प्रस्तावना:-

भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर देशाच्या गरजांचा प्राधान्यक्रम ठरवून त्यानुसार देशासमोरील समस्या सोडविण्यासाठी प्रयत्न केल्या गेले. देशातील वाढती गरिबी, भूकमारी, अज्ञान, निरक्षरता, बालमृत्यू, कुपोषण इ. समस्या दूर करण्याच्या उद्देश्याने २ ऑक्टोबर १९७५ पासून प्रायोगिक तत्वावर काही निवडक ठिकाणी एकात्मिक बालविकास सेवा योजना सुरु करून या योजनेचा टप्याटप्याने देशभर विस्तार करण्यात आला. आज देशात ७,०७६ प्रकल्पांतर्गत १३,९९,६९७ अंगणवाडी केंद्राच्या माध्यमातून १३,०२,६१७ अंगणवाडी सेविका व ११,८४,९५४ अंगणवाडी मदतनीसांद्वारे या योजनेचे कार्य सुरु आहे.

कोष्टक क्र. १. भारतातील एकूण कार्यरत अंगणवाडी केंद्र, अंगणवाडी सेविका, मदतनीस, अंगणवाडी सेवांचे लाभार्थी दर्शक तक्ता

अंगणवाडी केंद्र	अंगणवाडी सेविका	मदतनीस	लाभार्थी	
			६ महिने ते ६ वर्ष	गर्भवती व स्तनपान करणाऱ्या महिला
१३,९९,६९७	१३,०२,६१७	११,८४,९५४	७,३६,९१,०२५	१,६९,२५,९२८

संशोधनाची उद्दिष्ट्ये :-

1. आयसीडीएस अंतर्गत कार्यरत अंगणवाडी सेविका व मदतनिस यांच्या आर्थिक व सामाजिक समस्यांचा अभ्यास करणे.
2. शाश्वत व समायोजित आर्थिक विकासाचा अभ्यास करणे.
3. शाश्वत व समायोजित विकासासाठी अंगणवाडी सेविका व मदतनिस यांचे महत्वाचे परिक्षण करणे.

संशोधन पद्धती:-

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी दुय्यम माहितीचा आधार घेतला आहे. यात संदर्भग्रंथ, मासिके, व अहवाल इत्यादींचा समावेश आहे.

Dr. Babde 2022-23

Shodhasamhita : Journal of Fundamental & Comparative Research
Vol. IX, Issue-II, No.17, July – December: 2022
ISSN: 2277-7067

GLOBAL IMPACT ON EDUCATION

Dr. Gajanan Babde, Assistant Professor Nutan Adarsh Arts, Commerce and M. H. Wegad Science College, Umred, Nagpur.

Abstract

The term 'globalization' means integration of economies and societies through cross country flows of information, ideas, technologies, goods, services, capital, finance and people. Cross border integration can have several dimensions –cultural, social, political and economic. In other words "The total education system of the world under one roof" it requires the unification of teaching curriculum, methodology and up gradation of knowledge and system to remain in the context for efficiency and effectiveness by which transformation of knowledge in justified manner to attain the goals of life.

This qualitative study is an attempt to describe the concepts of an education, teacher education, in the context of globalization. Globalization has containing both opportunities and threats for national development. This paper challengesthe determinants of educational policy and argues that any country will need to develop its own national approach to modernizing education in light of the global context.

Key Words: Globalization, International influence, Teachers Education, development.

Introduction

The forces and characteristics of globalization dynamics have end of traditionalboundaries among nations, regions and ethnic divides. Suddenly the whole world had become a global village. Globalization in historical context has a longer origin than most people are prepared to acknowledge. The two trends in the 1980s and 1990s influenced educational policies all over the World. The first was the appearance of a new set of economic conditions associated with significant increases in the global competition faced by previously relatively well-protected national economies. The directions of these reforms vary, from the widespread development of curriculum and content standards and assessment in the formulation of generic teaching standards by the state education systems in the World. The outcomes of this trend varied and were, of course, partly political. In education, the changes brought on by globalization have been manifested through various channels and mechanisms as reforms of structures, modes of financing, administration and curriculum. In several countries, they were expressed in the adoption of neo-liberal economic policies; they led to attempts to cut public expenditure, and to maximize the economic benefits of educational spending by increasing its efficiency and directing its goals to economic rather than social or cultural ends The second and more specific trend was a series of fundamental educational reforms;

which changes in the structure and content of teacher education were usually a part. The rigidity and control of teacher education reform policies playing into, the hegemonic ideology of globalization might also be a way to create an illusion of organization and certainty in a world that is becoming more uncertain as boundaries open up and disappear. Major international bodies such as World Bank, IMF, OECD, UNESCO,GAAT and so forth provided loans and donors for consolidation of human rights. These bodies systematically impose procedures based on their expectations so that their loans and donors are linked to structural changes in different civic and democratic implementations and conditions and conveyed in a participatory manner that include, for instance, the developing the role

Associate Professor
M. S. Nagarkar
Nutan Adarsh Arts Comm. &
Smt. M. H. Wegad Science College, Umred

Dr. Babde- 2022-23

Journal
of the
Oriental Institute
M.S. University of Baroda
ISSN: 0030-5324

EFFECTS OF OCCUPATIONAL STATUS ON WOMEN FOOD BUYING AND COOKING BEHAVIOR

Dr. Gajanan Babde, Assistant Professor, Nutan Adarsh Arts,Commerce & M. H. Wegad, Science College, Umred, Nagpur.

Abstract—
Food and grocery are the second-largest segment of the retail industry and the potential for new entrants in this segment is enormous, particularly in the urban markets where the lifestyle is undergoing tremendous changes. Growing at the rate of 30%, the Indian food retail is going to be the major driving force for the retail industry. The food industry is on a roller coaster ride as Indians continue to have a feast. Fuelled by– large disposable incomes and less availability of time – the food sector is witnessing a remarkable change in consumption pattern. Being the largest producer in fruits, milk, cashew nuts , coconuts and tea, and the second largest producer of wheat, vegetables, sugar and fish, and the third largest producer of tobacco and rice. now it's time to provide better infrastructure and facilities for the food processing industries to serve good quality and safest processed food. This industry is on a growing stage and understanding the market as well as customers demand is very important for a marketer in this field. The proposed study on the consumer attitude of working women towards food buying and cooking behaviour will surely provide many valuable insights for both the existing players and new entrants and also those firms which are planning to make its foot step in the field.

Keywords—Buying Behaviour, Demand, Occupational Status, Retail Industry, Working Women.

INTRODUCTION

Demographics, desires, emotions, ethics, personality and group influences are considered to be some of the key factors responsible for buying purchase behaviour. Just a few years ago, women were confined to their homes and had a definite role as a homemaker but with the changing times they started to venture out in search of jobs and now the number of working women in India has increased, exponentially. Over the past two decades there have been a lot of changes in Indian lifestyle as there is an increase in the number of working women, which lead to rise in income level, shortage of time, change in lifestyle and tremendous increase in the Middle income group. These all reasons change the purchasing behaviour of working women and turn them towards ready-to-eat food products and the products which make their cooking an easy job.

These ready-to-eat products which cover the main portion of shelf space in stores and supermarkets have changed the lifestyle of the population of India. Other than work, having children is itself a damper to cooking, as the mothers are busy transporting the children to school and other classes after school on

Associate Professor
M. S. Nagarkar
Nutan Adarsh Arts Comm. &
Smt. M. H. Wegad Science College, Umred

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

22-23

Impact Factor : 6.625 (SJIF) E-ISSN : 2348-7143

Prof. Lomesh Bawankule 2022-23 — (1)

International Research Fellows Association's

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal
Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal
Special Issue – 296 A, June-2022

हवामान बदल व बदलते जागतिक राजकारण

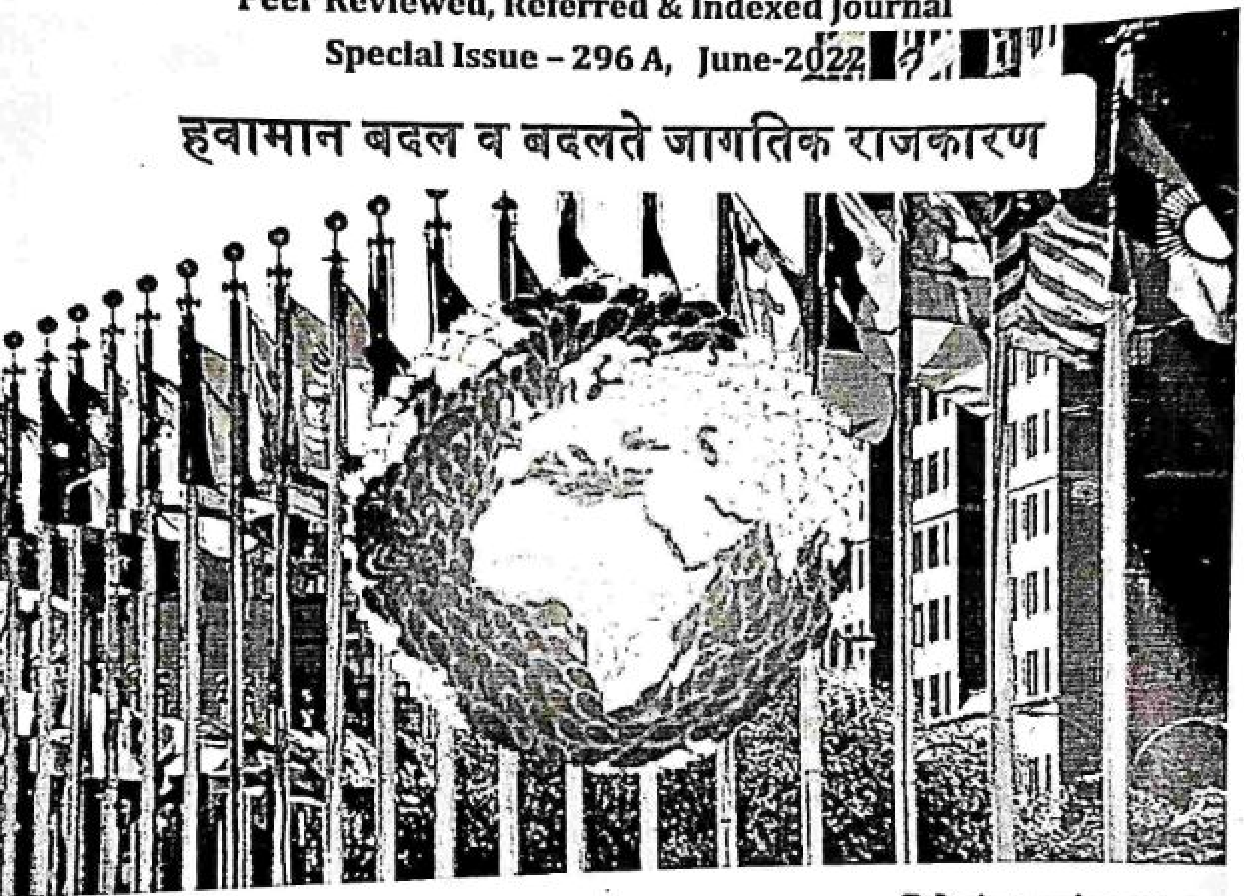

विशेषांक संपादक :
संदीप तुंडूरवार
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
श्री बिंझाणी नगर महाविद्यालय, नागपूर.

डॉ. विनोद गायकवाड
राज्यशास्त्र विभागप्रमुख,
ग.भि. मुरारका कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
शेगाव, जि. बुलढाणा.

विशेषांक सहसंपादक
डॉ. दिनकर चौधरी
डॉ. अमर बोंदरे
डॉ. बाळासाहेब जोगदंड
डॉ. संतोष डाबरे
डॉ. भास्कर वघाळे

मुख्य संपादक : डॉ. धनराज धनगर

SWATIDHAN PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

Scanned with Oken Scanner

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal | E-ISSN : 2348-7143
Issue – 296(A) : हवामान बदल व बदलते जागतिक राजकारण
Impact Factor : 6.625 | Peer Reviewed Journal | June-2022

पर्यावरण संवर्धनाच्या दृष्टीने भारताने केलेले विविध कायदे

प्रा. लोमेश ज्ञा. बावनकुळे
राज्यशास्त्र विभागप्रमुख,
नुतन आदर्श कला, वाणिज्य आणि श्रीमती म. ह. वेगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड

पर्यावरणशास्त्र या विषयाला अलीकडील काळात विशेष महत्व प्राप्त झाले आहे. इ.स. 1972 मध्ये स्टॉकहोम येथे झालेल्या या विषयावरील जागतिक परिषदेनंतर विकसनशील देशात पर्यावरणाच्या समस्येकडे विशेष लक्ष देण्यास सुरूवात झाली. एखाद्या प्रदेशाचा आर्थिक विकास साधतांना पर्यावरणाचा समतोल राखणे आवश्यक आहे याची जाण शासन व समाज यांना मोठ्या प्रमाणावर होत आहे असे आढळून आले आहे यासंबंधी जनजागृती करण्याचे प्रयत्न मोठ्या प्रमाणावर होत असतांनाच या विषयाचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास करणे ही काळाची गरज आहे असे मानले जाते.

पर्यावरणाचे संतुलन कसे साधता येईल याबाबत विचार होऊ लागल्याने विविध नैसर्गिक शास्त्रे व सामाजिक शास्त्रे यांच्यातूनच पर्यावरणशास्त्र या नवीन शास्त्राचा उगम झाला. विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात इ.स. 1960 च्या सुमारास पर्यावरणशास्त्र हा स्वतंत्र विषय उदयास आला. औद्योगिक क्रांतीनंतर नवनवीन शोध लागले. दुसऱ्या महायुध्दाचे गंभीर परिणाम जपानमधील हिरोशिमा व नागासाकी शहरांनी भोगले. अणुबॉम्बचे संहारक परिणाम जगाने अनुभवले आणि त्यातून पर्यावरण शास्त्राकडे लोक आकर्षिले गेले. त्यासाठी इतर सामाजिक, नैसर्गिक शास्त्र यांच्यात समन्वय साधण्यात आला.

जगामध्ये पर्यावरणाच्या अध्ययनास फारच महत्व प्राप्त झाले आहे. पर्यावरण हा शब्द अलीकडे सर्वांच्या जिव्हाळयाचा शब्द झाला असून त्याला अर्थ प्राप्त झालेला आहे. पर्यावरणाचे अध्ययन भुगोल विषयात पुर्वीपासून केले जात असे. परंतु अलीकडे वैद्यकीय शास्त्रात पर्यावरणीय अभियांत्रिकी म्हणून पर्यावरणाच्या अभ्यासास सुरूवात झाली आहे. औद्योगिक क्षेत्रात सुध्दा पर्यावरणाचे अध्ययन व संशोधन होत आहे. जगातील अनेक देशात पर्यावरण परिरक्षण म्हणून स्वतंत्र प्रशासकीय विभाग सूरू झालेले आढळतात. सध्या आर्थिक पर्यावरण, सामाजिक पर्यावरण अशा संज्ञा प्रचलित होत आहेत. जागतिक पर्यावरण नियोजन ही नवी संकल्पना आंतरराष्ट्रीय स्तरावर दृढ होत चालली आहे.

अशाप्रकारे सध्या पर्यावरण ही संज्ञा बहुचर्चित झाली असून ती अध्ययनाचा, संशोधनाचा आणि चिंतेचा प्रमुख विषय बनली आहे. सर्वासाधारपणे पर्यावरण म्हणजे सभोवतालची परिस्थिती असे असले तरी उत्पत्तीशास्त्राच्या दृष्टिने पर्यावरण म्हणजे पृथ्वीवरील विशिश्ट भागाशी निगडित असलेली सभोवतालची परिस्थिती होय. Environ म्हणजे to surround या मुळ फ्रेंच भाषेतील शब्दापासून Environment अशा इंग्रजी शब्द प्रचलित झाला आहे. यालाच मराठी भाषेत पर्यावरण असे म्हणतात. पर्यावरण हा भूगोल विषयाच्या अभ्यासाचा गाभा आहे, तर पर्यावरणशास्त्रात मानवी जीवन व त्यांचे पर्यावरण यांच्या संबंधाचा अभ्यास होतो. पर्यावरणशास्त्र आणि भुगोलशास्त्र या एकाच नाण्याच्या दोनबाजू आहेत. पर्यावरणशास्त्राच्या विविध व्याख्या पुढीलप्रमाणे आहेत.

मुख्य शब्द : ***पर्यावरण, कायदे, प्रदूषण, हवा, पाणी, ध्वनी, वन्यजीव***

पर्यावरणीय अध्ययन हा एक सध्याचा प्रगत होऊ पाहणारा अभ्यासक्रम जीवनाचा अविभाज्य घटक आहे. कारण तो एक जीवनाविषयीचा दृष्टिकोन आहे. त्याची उद्दिष्ट्ये ही मानवाच्या सुरक्षिततेस पोषक ठरणारी आहेत. केवळ प्रगत शास्त्र प्रणाली लक्षात न घेता जीवनाची जडण घडण सुयोग्य ठेऊन परिस्थितीशी जुळते घेऊन दूरगामी आचार विचारांचे नियमन करण्याचे कार्य यातून साधायचे आहे.

1) पर्यावरणशास्त्राचे स्वरूप आंतरविद्याशाखीय असल्याने त्याचा विविध शाखांशी संबंध येतो. त्यामुळे वैज्ञानिक संकल्पनांचा परिचय होतो.

Scanned with Oken Scanner

22-23

Prof. Lomesh Baudankule
Research paper

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
(Journal No. 47023)

ISSN 2319 - 8508
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GALAXY LINK

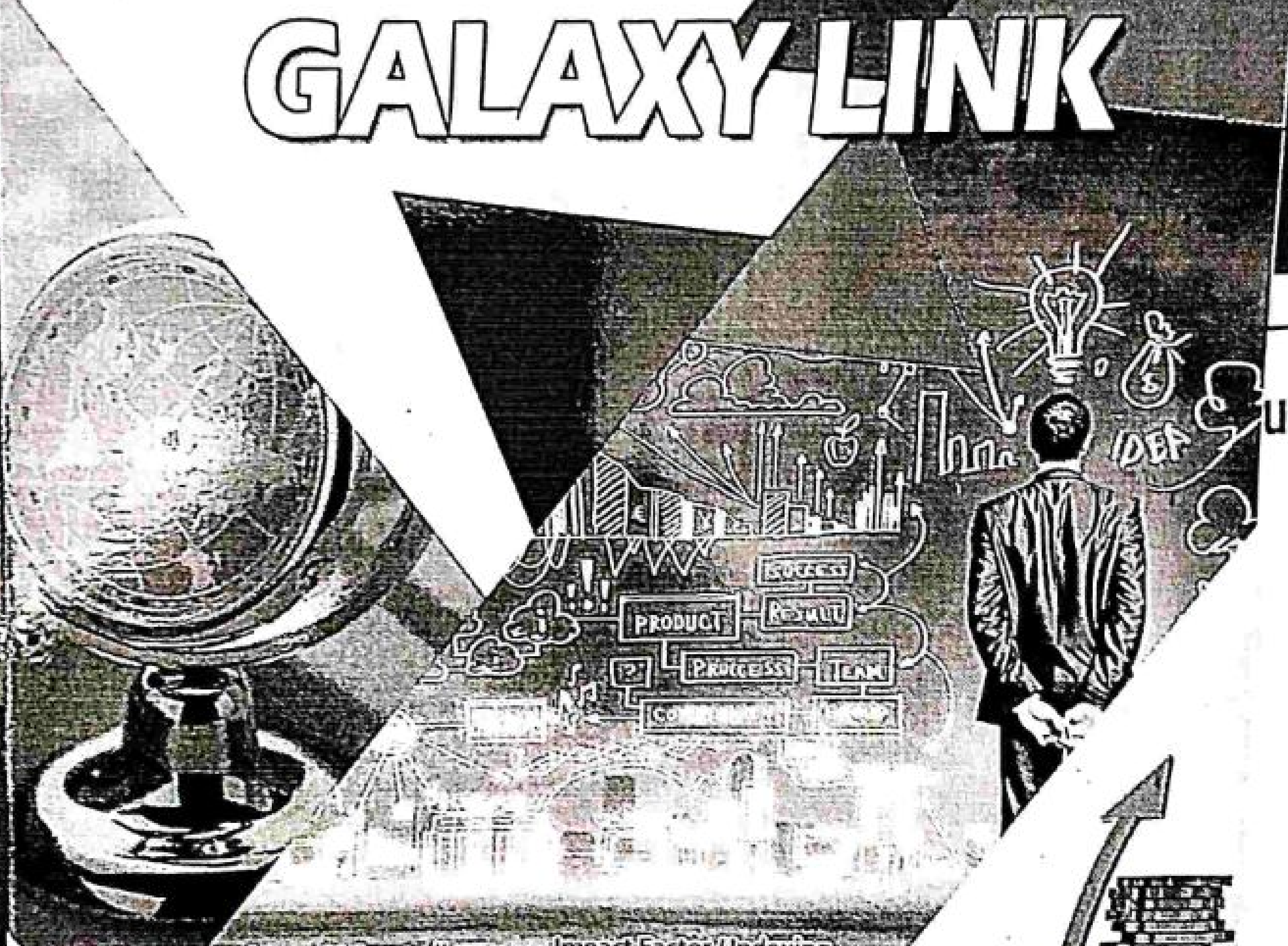

Volume - X, Issue - III
May - October - 2022
ENGLISH / MARATHI / HINDI

Impact Factor / Indexing
2020 - 6.495
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

Scanned with Oken Scanner

५. भारतीय संविधान आणि मानवाधिकार

प्रा. लोमेश ज्ञा. बावनकुळे
राज्यशास्त्र विभाग, नुतन आदर्श महाविद्यालय कला, वाणिज्य आणि श्रीमती ह.म. येंगड विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड.

प्राचिन काळी 'बळी तो कान पिळी' या म्हणीप्रमाणे व्यवस्था अस्तित्वात होती म्हणजेच सामर्थ्यवान, बलवान दुर्बलांना गुलाम बनवुन त्यांच्या संपुर्ण शरिरावर ताबा मिळवत असे युध्दानंतर राजे सरदाराची हिच व्यवस्था होती सर्वसामान्य आणि दुर्बल घटकांवर अत्याचार करणे आणि त्यांना मारणे ही सामान्य गोष्ट झाली होती. हिटलरच्या छळ छावण्या, युध्दकैद्याची दयनिय परिस्थिती, गुलामगिरी इत्यादी अशी अनेक उदाहरणे आहेत जी मानवाने मानवांवर अत्याचार केल्याचे सिध्द करतात. जगात शतकानुशतके हिंसाचाराची परंपरा सुरूच आहे. दुसऱ्या महायुध्दाच्या भिषण दाहकतेने जगाला विचार करायला भाग पाडले.

निसर्गात सर्व जीव एकमेकांवर अवलंबून आहेत ते त्यांच्या विविध गरजांसाठी या अवलंबित्वामुळे जगातील सर्व सजीवांच्या प्रजातिंच्या संख्येत स्थिरता आहे. आपले अस्तित्व स्वतंत्र ठेवण्याबरोबरच मानसाला त्याच्या व्यक्तिमत्वाचा पुर्ण विकासही हवा असतो. त्यासाठी मानसाला अशा काही परिस्थितीची आवश्यकता असते. ज्याशिवाय त्याचे स्वातंत्र अस्तित्वही असु शकत नाही आणि पुर्ण विकासही होयु शकत नाही. जोपर्यंत माणुस स्वतःला निसर्गाचा एक भाग मानत होता तोपर्यंत पृथ्वीवर समतोल होता पण बुध्दीच्या जोरावर तो स्वतःला निसर्गाचा स्वामी मानु लागला. हळुहळु मानसाचा विकास होत गेला त्याच्या बुध्दिमत्तेच्या साहय्याने त्याने स्वतःच्या सुखसोईची साधने गोळा केली आणि स्वतःला भौतिकवादी युगात ढकलले जिथे प्रत्येकाला अनुपलब्ध वस्तु मिळवायची असते यातून राजांची राज्ये वाढण्याची इच्छा निर्माण झाली आणि त्यामुळे युध्दाचा धोका निर्माण झाला. आपल्या अहंकाराच्या रक्षणाच्या नावाखाली आणि विस्तारवादी धोरणाच्या जोरावर जगातील बहुतेक युध्दामध्ये माणुस प्राण्यांपेक्षाही हिंसक बनला माणुस मानसाचा शत्रु होवून तो मनगटातील बळाच्या आधारावर दुर्बलांवर अन्याय, अत्याचार, शोषन पिळवणुक करु लागला आणि यातुन मानवीरक्षणाच्या दृष्टिकोनातून आंतरराष्ट्रीय स्तरावर मानवी हक्कासारखी संकल्पना अस्तित्वात आली.

पहिल्या महायुध्दात आंतरराष्ट्रीय शांतता बिघडलेली होती तसेच मानवी हक्कांचे उल्लंघन झाले होते. मानवी हक्कांचे हे उल्लंघन थांबवण्यासाठी "शांततारक्षक लोक" तयार करण्यात आले. 1920 मध्ये 'लिग ऑफ नेशन्सची स्थापना करण्यात आली. या संस्थेचे अस्तित्व आंतरराष्ट्रीय शांतता प्रस्तापित करणे आणि विवाद सोडवणे हे असूनही विध्वंसकारी दुसरे महायुध्द झाले. त्यात मानवी हक्काचे गंभीर उल्लंघन झाले. 6 आणि 8 ऑगस्ट 1945 मध्ये जपानच्या हिरोशिमा आणि नागासाकी या दोन शहरांवर अमेरिकेने अनुबॉम्ब टाकले आणि काही मिनिटातच 20 लाखाहुन अधिक निरपराध लोक मारले गेले. सन 1945 मध्ये सॅन फॅन्सिस्को कॉन्फरन्स मध्ये मानवी हक्काच्या संरक्षणाचा मुद्दा उपस्थित करण्यात आला होता. ज्यामध्ये असे म्हटले होते की, 'जगातील सर्व देशातील नागरिकांना समान हक्क, समान सन्मान मिळायला हवा.' या सर्व प्रयत्नांचा परिपाक म्हणुन 24 ऑक्टोंबर 1945 रोजी

Scanned with Oken Scanner

2022-23

NOIDA INTERNATIONAL UNIVERSITY

ज्ञान–विज्ञान विमुक्तये

Volume 9 , Special Issue (III), 2022

ISSN: 2394-0298

NIU International Journal of Human Rights

A UGC CARE Listed Journal

Prof. Lomesh Bawankule

Research paper

2022-23

NOIDA INTERNATIONAL UNIVERSITY

Scanned with Oken Scanner

भारतातील दहषतवाद : कारणे आणि उपाय

प्रा. लोमेष ज्ञानेष्वर बावनकुळे राज्यषास्त्र विभागप्रमुख, नुतन आदर्श महाविद्यालय, उमरेड

पाकिस्तानकडून नेहमीच भारतात विविध कारवायाद्वारे दहषतवाद होत असे आणि होत आहे . भारताने आंतरराश्ट्रीय स्तरावर दहषतवादाचा प्रष्न उचलला परंतु केव्हाच त्याला आंतरराश्ट्रीय स्तरावरून दाद मिळाली नाही एव्हढेच नाही तर भारताने केलेली दहषतवादाची उचलबांगडी ही केवळ काल्पनीक किंवा भारतातीलच अंतर्गत राजकारण आहे अषा प्रकारची मतेमतांतरे अमेरीकेसारखी देष करू लागले होते. परंतु 11 सप्टेंबर 2001 या दिवषी अमेरिकेच्या वर्ल्ड ट्रेड सेंटर व लश्कराचे मुख्यालय असलेल्या पेन्टॅगॉनवर जोरदार आक्रमन झाले. आपल्याच घरात अजगर पाळून त्याला लहानाचे मोठे केल्यावर त्या अजगराने आपल्यालाच गिळाले असेच अमेरिकेत झालेल्या दहषवादी हल्ल्याने सिध्द केले. ज्या जागाला भारतातील दहषतवाद कधी दिसला नाही तो दहषतवाद अमेरिकेवर झालेल्या हल्ल्याने मात्र जगाला काल्पनिक वाटु लागणारा दहषतवाद वास्तविक वाटु लागला.

दहषतवाद तसा तर निंदनीय, वाईट, आयोग्याचा आहे, होता आणि राहील.परंतु अमेरिकेतील दहषतवादी हल्ल्याने मात्र भारताच्या दृश्टिने सकारात्मक बाब घडुन आली म्हणावी लागेल ती म्हणजे या हल्ल्याने डोळयाला आणि काणाला झापडे लावून बसलेल्या देषांची ही झापडे तुटुन पडली आणि दहषतवाद काय असते याची अनुभूती आली.

भारतातील दहषतवाद : भारताची अंतर्गत सुरक्षितता आणि उपाययोजना :

दहषतवाद राश्ट्रीय असो की, सीमेपलीकडचा असो, या दोन्ही प्रकारांमधून देषाच्या राश्ट्रीय सुरक्षिततेपुढे आव्हान उभे राहते. या दोन्ही प्रकारच्या दहषतवादी कारवायांसाठी देषातीलच असंतुश्ट तरून–तरूणींचा उपयोग केला जातो. आज भारताच्या वेगवेगळया राज्यात वेगवेगळया प्रारच्या दहषतवादी संघटना कार्यरत होत्या व आहेत.

घरात घुसून हत्या करणे, मुलामुलींचे अपहरण करणे, अचानक आघात करणे, बॉम्बस्फोट घडवून आणणे, अंदाधुंद गोळीबार करणे, एखाद्याला झाडाला टांगून फाषी देणे आणि प्रेत झाडाला लटकत राहु देणे यासारखे विध्वंसक भय निर्माण करणारे कार्य या दहषतवादी संघटना करतांना दिसतात.

भारतातील दहषतवादामध्ये क्रांतिकारी दहषतवाद, नक्षलवादी दहषतवाद वांषिक दहषतवाद, धार्मिक कट्टरवादी दहषतवाद, फुटीरवादी दहषतवाद, प्रषासकीय दहषतवाद, गटवादी दहषतवाद अषा प्रकारच्या दहषतवादांचा समावेष होतो. या सर्व प्रकारच्या दहषतवादी कारवायांमुळे भारताची अंतर्गत सुरक्षितता मोठया प्रमाणात धोक्यात येतांना दिसून येते. त्याचप्रमाणे या दहषतवादी कारवायांमुळे भारताच्या सर्वांगीण विकासकार्यापुढे अडथळा निर्माण झालेला आहे. त्यामुळे या दहषतवादाची सर्वच स्तरांवर पाळेमुळे नश्ट करण्याची सध्या वेळ आलेली आहे.

याषिवाय धार्मिक अस्तित्वासाठी लढणाऱ्या अकाली दलाने स्वतंत्र खलिस्तान राश्ट्रांची कल्पना राजकीय दृश्टया विस्तारित करून पुढे आणलेली दिसते. त्यासाठी त्यांनी भारतसरकारच्या विरोधात संघर्श सुरू केला होता. या संघर्शामुळे भारताची अंतर्गत सुरक्षितता मोठया प्रमाणात धोक्यात आल्यामुळे त्यांच्या विरोधात उपाययोजना म्हणून तत्कालीन पंतप्रधान श्रीमती इंदिरा गांधी यांनी 'ऑपरेषन ब्लु स्टार' अंतर्गत त्यांच्यावर कार्यवाही केली होती. त्यातूनच श्रीमती गांधीची हत्या करण्यात आली होती. त्यानंतर पंजाबमधील दहषतवाद नश्ट करण्यासाठी राजीव गांधीनींही मोठया प्रमाणात प्रयत्न केले पण त्यामध्ये त्यांना यष मात्र आले नाही. 'सीमी' म्हणजे 'स्टुडंट्स इस्लामिक मूव्हमेंट ऑफ इंडिया' भारताविरूध्द

Scanned with Oken Scanner

2022-23 Paper

Dr. P.R. Raut Sir

तिफण

वर्ष : १३ वे । अंक १ला । एप्रिल-मे-जून - २०२२

कुळवाडीभूषण

छत्रपती शिवाजी महाराज

विशेषांक

UGC Care Listed Journal, ISSN 2231 - 573X

साहित्य, कला आणि लोकसंस्कृतीला वाहिलेले त्रैमासिक

तिफण

MAH MAR 34737/13/1/2009-TC

वर्ष १३ वे, अंक - पहिला; एप्रिल-मे-जून २०२२

कुळवाडीभूषण छत्रपती शिवाजी महाराज विशेषांक

[भाग-२]

● संपादक ●

डॉ. शिवाजी हुसे

● अतिथी संपादक ●

डॉ. सर्जेराव जिगे   डॉ. यशवंत सोनुने

● संपादक मंडळ ●

डॉ. सुभाष बागल
डॉ. सुभाष शेकडे
डॉ. एकनाथ शिंदे
डॉ. ताहेर पठाण
डॉ. रामचंद्र झाडे
डॉ. दत्तात्रय डुंबरे
डॉ. राज मुसणे
डॉ. दिलीप बिरुटे
डॉ. प्रेमला मुखेडकर
डॉ. रंजना कदम
डॉ. सुखदेव इघारे

मूल्य : २५० रुपये

या अंकातील लेखकांच्या मताशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. या नियतकालिकास महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाकडून अनुदान प्राप्त झाले आहे; परंतु या नियतकालिकात प्रसिद्ध झालेली मते मंडळास मान्य असतीलच असे नाही.

पत्ता : संपादक, तिफण, 'शिवार', श्रीराम कॉलनी, हिवरखेडा रोड,
कन्नड, जि. औरंगाबाद – ४३११०३, मो. ९९०४००३९९८

छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा साहित्य, कला आणि संस्कृतीविषयक दृष्टिकोन

- प्रा. डॉ. प्रशांत रामदास राऊत
नूतन आदर्श कला, वाणिज्य व श्रीमती म. ह. वेगड
विज्ञान महाविद्यालय, उमरेड, जि. नागपूर
मो. 9921284056, ई-मेल : prashantrt75@gmail.com

छत्रपती शिवाजी महाराजांचा जन्म १९ फेब्रुवारी १६३० रोजी शिवनेरी किल्ल्यावर झाला. किल्ले शिवनेरीवरच जिजाऊंनी बाळावर आवश्यक बालसंस्कार कान टोचणे, जावळ काढणे, अन्नग्रहण, सूर्यदर्शन इत्यादी संस्कारांसह बालसंगोपनातून आवश्यक नीतितत्त्वांचे संस्कारही केले. वयाच्या तिसऱ्या वर्षापासून अक्षरओळखीस सुरुवात झाली. सिंदखेडराजास औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षणासोबतच अनेक विषयांशी तोंडओळख करून देण्यात आली. बाल शिवबा इतर मुलांच्या तुलनेत अभ्यासात, मैदानी खेळात, शस्त्रविद्येत, शास्त्रविद्येत, भूगोल व भाषा परिचय, अशा सर्वच विषयांत अग्रेसर व तल्लख असल्याचे त्यांच्या पंतोजींचे मत असे. जिजाऊसुद्धा स्वतः शिवबांच्या बालविकासावर विशेष लक्ष देत असत. याच बालवयात जिजाऊंनी शिवबावर अनेक सामाजिक एकात्मतेचे विचार व संस्कार पेरले. सामाजिक, जातीय, धार्मिक, आर्थिक विषमतेविरोधात वयाच्या सहाव्या वर्षी बाल शिवबांचे मन पक्के झालेले होते. ते अजून घट्ट करण्यासाठी जिजाऊंनी बाल शिवबास सरदार-जहागीरदारांचा लाडावलेला मुलगा म्हणून न वाढवता सर्वसामान्य रयतेतील शेतकरी, कष्टकरी मुलासारखेच घडविले. त्यासाठी वयाच्या तिसऱ्या वर्षापासूनच शिवनेरी-शहागड-सह्याद्रीच्या मावळ खोऱ्यातील कुणबी, आदिवासी, रामोशी, कोळी, कुंभार, न्हावी, लोहार, धनगर, मुसलमान, महार, मातंग, कातकरी मुले शिवबाचे सवंगडी झाले होते. तोच कित्ता सिंदखेड राजामधील सुमारे अडीच वर्षांच्या काळात गिरविला गेला. अशारीतीने जिजाऊंनी योग्य बालवयात शिवबांवर मानवतावादाचे, समतेचे अन्याय-अत्याचार, विषमतेविरोधाच्या आचार-विचारांचे बीजारोपण केले होते. ते अधिक बलवान होण्यासाठी जिजाऊ बाल शिवबास प्राचीन इतिहासातील काही रोचक कथा उदाहरणांसह सांगत असे.

शिवाजी महाराज यांच्यात विकसित झालेला दृष्टिकोन -

सन १६३७ च्या सुरुवातीलाच बेंगळूर येथे पोहोचताच शहाजीराजांनी सर्वच मुलांच्या सर्वांगीण, गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाची व्यवस्था केली. शस्त्र, शास्त्र, भाषा, खेळ, क्रीडा, मल्लविद्या, धनुर्विद्या, तलवारबाजी, न्याय, तत्त्वज्ञान, धर्मज्ञान, भूगोल, इतिहास, सामाजिक कायदे व नीतिमत्ता, अर्थशास्त्र, दुर्गशास्त्र, विज्ञान, तंत्रज्ञान, राजनीती, युद्धनीती, पत्रव्यवहार, कथा, काव्य, वाचन, लिखाण, शिल्पकला, बांधकामशास्त्र, खगोलशास्त्र, फलज्योतिशास्त्र, स्थापत्य, लोककला, कृषी, भूगर्भशास्त्र, चौसष्ठ कला, इत्यादी प्राचीन व आधुनिक औपचारिक व अनौपचारिक शिक्षण व प्रशिक्षणाची व्यवस्था केली. त्यासाठी नामांकित शिक्षक व प्रशिक्षक नेमले. जिजाऊंवर देखरेखीसह मूल्यांकनाचीही मोठी जबाबदारी दिली होती. शहाजीराजेही सोयीनुसार चौकशी करत, आढावा घेत असत. दरबारात असल्यास सर्व मुलांनाही विविध क्षेत्रातील तज्ज्ञ नामवंतांकडून ज्ञान ग्रहण करण्याबाबत सांगितले जात असे. यातूनच शिवरायांना मराठी, कन्नड, संस्कृत, फारसी, तेलगु, उर्दू, हिंदी इत्यादी भाषांवरील प्रभुत्वासह इंग्रजी, पोर्तुगीज, फ्रेंच अशा परकीय भाषांची तोंडओळख झालेली असावी. कारण शहाजी महाराजांच्या दरबारातील विविध भाषा पंडितांमध्ये परकीय युरोपीयन भाषा पंडितांचाही समावेश होता. तसेच राजनैतिक किंवा व्यक्तित्व विकासाची गरज म्हणून जर स्वतः शहाजीराजेंनी ३५ देशी-परदेशी भाषांवर प्रभुत्व मिळविले असेल तर त्यांनी मुलांवर दहा, पंधरा भाषांची सक्ती केलीच असावी. याशिवाय शिवाजी जे अत्यंत प्रतिकूल वातावरणात व स्वकौशल्यावर बहुभाषिक पंडित झालेले होते.